

ΤΟ ΙΔΕΩΔΕΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΣ

Δημήτρης Κ. Μπάκας

Πλήρης σύγχυση, αλλοίωση και απαξίωση των εννοιών της **αυτονομίας, της ανεξαρτησίας και του καθήκοντος επικρατεί στη σημερινή μαζική κοινωνία μας**. Μέχρι ενός σημείου κρίνεται φυσιολογικό, καθόσον το **καθήκον** έρχεται, συνήθως, σε σύγκρουση με το εξίσου σημαντικό αγαθό, την **ατομική ελευθερία**. Το να σεβόμαστε το άτομο και την ελεύθερη βούλησή του θεωρούνται **βασικές αξίες** των καιρών μας. Χωρίς, όμως, την αξία τού να **εκτελούμε το καθήκον μας** καταρρέει η **κοινωνική τάξη**, γιατί καταλύεται ο κοινωνικός ιστός και αναδύονται το **χάος και αγωνία**.

Είναι **αδήριτη ανάγκη αρμονικής σύνθεσης των συγκρουόμενων εξαιρέτων αυτών αξιών!**

Με το «**ξεμάγεμα του Κόσμου**» και την προσπάθεια «χειραφέτησης» από τη Θεϊκή Πρόνοια, ο Άνθρωπος θέλησε να αναλάβει προσωπικά ο ίδιος τα ηνία, επί της Γης! Η ιεραρχική τάξη με τους κανόνες **ετερονομίας** και με τις **άκαμπτες κάθετες δομές εξουσίας** αμφισβητήθηκε και άρχισε η σταδιακή ανάδειξη του **ατόμου- προσώπου, ως αξία**.

Αρχικά, επειδή δεν ήταν δυνατόν να νοηθεί ένας Κόσμος με τυχαία κανονικότητα επικράτησε μια κοσμοεικόνα **σύνθετης εναρμόνισης**, που εξέφραζε, κατά βάση, το **αστικό πνεύμα**. Μια ποικιλία διαφορετικών πραγμάτων και δυνάμεων, που αν ιδωθούν μεμονωμένα μπορούν να βρίσκονται σε αντίθεση μεταξύ τους, στο σύνολο, όμως, συνιστούν ένα **αρμονικό και νομοτελειακό Όλο**, στους κόλπους του οποίου οι τριβές και οι συγκρούσεις αίρονται κατά τις επιταγές υπέρτερων έλλογων σκοπών. Ήτοι, το μέρος υπάρχει εντός του Όλου, εκπληρώνει τον προορισμό του συμβάλλοντας στην **αρμονική τελειότητα του όλου**, όχι, όμως, αρνούμενο αλλά ξεδιπλώνοντας τη δική του **ατομικότητα**.

Η **αρμονία** θεωρήθηκε τότε, ως **ύψιστη αξία**, με μεγαλύτερο εχθρό της το **χάος**. Αναζητήθηκε η ισορροπία **του μέτρου και της χρυσής αναλογίας** (τομής). Κύριο στοιχείο δόμησης το **πρόσωπο**, όπως αναπτύσσεται το άτομο με την ευρεία προσωπική και κοινωνική παιδεία. Η **φάση της αρμονίας ξεπεράσθηκε γρήγορα** και σε κάποιες χώρες, όπως στη δική μας, **μάλλον δεν εφαρμόσθηκε ποτέ**.

Η αξία τού να εκτελούμε **το καθήκον** σταδιακά αμφισβητήθηκε, κάτω από την πίεση των απαιτήσεων του **ατομικισμού**. Μετά τη δεκαετία του 1960 η **ηθική του καθήκοντος** θεωρήθηκε, ως ακρωτηριαστική και θυσιαστική και επικράτησε το ιδεώδες του σεβασμού των διαφορών και των ατομικών ελευθεριών. Το άτομο **«ιεροποιήθηκε»**, σε απόλυτο βαθμό. Φθάνοντας, μάλιστα, στα άκρα, θεωρείται ότι απολαύει πλήρους χειραφέτησής του. **Η υποταγή σε κανόνες και αξίες είναι ασύμβατη!** Ο νεωτερικός πολιτισμός αντικαθιστά τις διάφορες παραλλαγές της αρχής της **ετερονομίας** με την πολιτισμική αρχή της **αυτονομίας**.

Καθήκον είναι η ηθικής υφής υποχρέωση, που πηγάζει από τη **συνείδηση, τη θρησκεία, την κοινωνία, την πολιτεία, το νόμο**... Είναι αυτό που **αρμόζει, το δέον, το πρέπον** σε κάθε ανθρώπινο ον. Ό,τι απορρέει από τη θέση του ανθρώπου, στην οικογένεια, την Κοινωνία και τον Κόσμο. Η εκτέλεση του καθήκοντος συνιστά **πρώτιστη αξία**, γιατί μόνον τότε πραγματώνονται **σημαντικές αξίες του κοινού βίου**, όπως η **εμπιστοσύνη, η αξιοπρέπεια, ο σεβασμός, η ανοχή, η αλληλεγγύη, η αγάπη**.

Με την εκτέλεση του καθήκοντος **μετουσιώνεται το άτομο σε υποκείμενο**, ήτοι καθίσταται **υπεύθυνο πρόσωπο** έναντι του εαυτού του, της οικογενείας του και του ανθρώπινου γένους. Απαιτείται **τεράστια δύναμη** για την τήρηση ως γνώμονα την εκτέλεση του καθήκοντος. Η **δύναμη ανάληψης της ευθύνης**, γι' αυτό συνιστά **ύπατη ηθική αρετή**. Μια απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη της Κοινωνίας και επιβάλλεται **υποχρεωτικά** από την ηθική **στάση στη ζωή μας**.

Για την **ηθικότητα**, γίνονται δεκτές από τη φιλοσοφία δυο βασικοί τύποι ηθικής: Η «**δεοντολογική**», που συστηματοποιήθηκε, κατά βάση, από τον Καντ, σύμφωνα, με την οποία θεωρείται ηθικά ορθή μία πράξη, όταν εκτελείται αποκλειστικά από **καθήκον**. Ο Λόγος επιτάσσει το εκτελεστέο αίτημα, ως **ηθική υποχρέωση**. Συνιστά **ετερονομία και αναγκαιότητα**, η οποία προκύπτει από σεβασμό στον ηθικό νόμο, ανεξάρτητα από συναισθήματα, κλίσεις και περιστάσεις.

Η «τελεολογική» ηθική, με κύριο όρο το «τέλος» (σκοπός). Ο Αριστοτέλης είναι ο θεμελιωτής των τελεολογικών ηθικών, ως «ηθικές του καλού και της αρετής». Σύμφωνα με την θεωρία αυτή υφίσταται ένα καθορισμένο καλό, το «εν ζην», και η ηθική πράξη αποσκοπεί στην πραγμάτωσή του.

Στη μαζική σημερινή κοινωνία μας κυριαρχεί το άτομο και επικρατεί ένα πλούσιο χρώμα ατομικής ελευθερίας. Η ανθρωπινότητα, ως ειδοποιός διαφορά, θεωρείται η βασική πηγή των ηθικών νόμων, απόπου αναδύεται το ιδεώδες της αυτονομίας. Ο άνθρωπος διαθέτει διπλή ικανότητα: Να έχει συνείδηση του εαυτού του, δηλαδή να αναστοχάζεται και να θεμελιώνει το πεπρωμένο του, ήτοι να έχει ελευθερία για αυτοθεμελίωση. Ο ίδιος ο άνθρωπος θεμελιώνει τους δικούς του νόμους, στους οποίους υπακούει.

Η ανθρώπινη βούληση θέτει τον νόμο, που συνιστά την πηγή καθήκοντος. Αυτή είναι η ουσία της αυτονομίας. Ήτοι η αυτονομία είναι μια ενδιάμεση συνθήκη μεταξύ της αρχαϊκής καθυπόταξης και της ανεξαρτησίας. Εάν εφαρμοστεί η καθυπόταξη «νεκρώνεται» το πρόσωπο, γιατί ο άνθρωπος μετατρέπεται σε πράγμα (res). Στην πλήρη ανεξαρτησία, όμως, καταρρέει η συλλογικότητα, οπότε εξαφανίζεται κάθε έννοια ανθρώπινης προσωπικότητας.

Σε πολιτικό επίπεδο οι κοινωνίες συγκροτούνται με βάση το δικαίωμα της αυτοοργάνωσής τους. Η σύγχρονη ηθική έχει, ως πρόταγμα την αυτοθεμελίωση. Ήτοι, αυτονομία με την αποδοχή την ιδέα της υποταγής σε ένα κανόνα, που έχει καταστεί ελεύθερα και νομότυπα αποδεκτός.

Το «αξίωμα του καθήκοντος», ως νομική έννοια συνιστά μορφή κατηγορικής προσταγής. Επιβάλλει την υποχρέωση να πράττουμε, ως έλλογα όντα, άρα περιορίζει την ελευθερία στις επιλογές μας. Διαποτίζεται με θρησκευτική αίσθηση και ελαβική χροιά!

Ζούμε στην εποχή της αυτονομίας, που διαφοροποιείται από την καθυπόταξη και την ανεξαρτησία από τις λεπτές σχέσεις της με αξίες, όπως ατομικότητα, διαφορετικότητα, ισότητα, αξιοπρέπεια και ελευθερία...

Η ελευθερία είναι αντιστρόφως ανάλογη της προσωπικής μας ευθύνης, με όρια την καθυπόταξη (αρνητικό) και την ανεξαρτησία (θετικό).

Από τον «αφηρημένο ανθρωπισμό» του απρόσωπου καθήκοντος περάσαμε στον εφαρμοσμένο ανθρωπισμό. Προτάσσεται μια νέας μορφής ανθρωπινότητα, επειδή προκλήθηκε ένα αγεφύρωτο χάσμα ανάμεσα στο καθήκον και το συμφέρον. Παρά ταύτα η ηθική του καθήκοντος συνεχίζει να παίζει σπουδαιότατο διορθωτικό και σταθεροποιητικό ρόλο.

Απαιτείται ανασυγκρότηση της ηθικής συνείδησης. Μια «αριστοκρατική» ηθική ανεφάρμοστη πρέπει να αντικατασταθεί από μια ηθική ευθύνης. Ο ηθικισμός, ήτοι ηθικότητα της αγνότητας, με έμφυτη πρόθεση να δρούμε μόνον φόβο στο καθήκον, εκτιμάται, σήμερα, ως ανεπαρκής. Στη θέση του παρεμβαίνει η επωδή της εντυχίας. Μια ηθική χωρίς «ακρωτηριασμούς» του εαυτού μέσα σε πνεύμα «θυσίας».

Μια αίσθηση της ευθύνης αναζητείται, στο πλαίσιο της αμοιβαίας αναγνώρισης των ατομικών δικαιωμάτων. Ηθική της ενσυνείδητης ευθύνης, ως πεδίο ανάδυσης του καθήκοντος.

Όλα τούτα είναι θέματα Ολιστικής Παιδείας και Αγωγής και μάλιστα δια βίου.

(Συνέχεια στο επόμενο)

Δημήτρης Κ. Μπάκας

02 Απριλίου 2021

